

Клок Н. В., студентка,
Юридичний факультет,
Тернопільський національний економічний університет
Науковий керівник: Лукасевич-Крутник І. С., к.ю.н., доцент

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОНКУБІНАТУ

Ні для кого не секрет, що останнім часом дедалі більше пар живуть спільно однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу. Враховуючи актуальність дослідження таких відносин з юридичної точки зору, зупинимось на понятті та правових ознаках так званого конкубінату. Саме цю назву використовують в юриспруденції для незареєстрованих державою відносин між чоловіком і жінкою. Інколи ще використовується поняття «фактичний шлюб».

Метою даної статті є дослідження поняття та ознак конкубінату.

Проблеми так званого фактичного шлюбу досліджували такі науковці, як І. Злотник, І. Правдін, Н. Гончарова, О. Кучерявий, Б. Сіденко, В. Кондратьєв, К. Кафтанова, З. Ромовська, В. Махінчук, О. Войнаровська, М. Дякович, А. Пергамент, В. Калітвін, Н. Орлова, Н. Шишигина та інші.

На сьогоднішній день виникає плутанина між поняттям конкубінату, тобто фактичного шлюбу, і цивільного шлюбу. Поняття «цивільний шлюб» є невірним стосовно конкубінату, адже ця назва перейшла до нас з перших післяреволюційних часів, коли Декретом ВЦВК і РНК РРФСР від 18 грудня 1917 року «О гражданском браке, о детяхъ и о веденіи книгъ актовъ состоянія», як цивільний шлюб визначався шлюб зареєстрований «въ отдель записей браковъ и рожденій при городской (районной, уездной или волостной земской) управе», тобто – офіційно зареєстрований шлюб. А цивільним він називався тому, що не був пов'язаний з церковним вінчанням. Згодом, коли справжній цивільний шлюб став усталеним явищем, він перестав називатися «цивільним». Натомість цю назву прив'язали до фактичного співмешкання, адже це слово було дуже неприємним для тих, хто проживає у фактичних шлюбних відносинах. Щоправда, у сучасному вживанні співмешкання здебільшого замінили саме на «фактичний шлюб» [1].

Сімейний кодекс України (далі – СК України) неоднозначно регулює питання конкубінату, так як, з одного боку, закон не визнає дану форму співжиття між чоловіком та жінкою як офіційну, але, з іншого боку, містить норми, які регулюють дану сферу суспільних відносин, а саме: аліментні відносини та відносини майнового характеру між особами, які проживають у фактичних шлюбних відносинах.

У ст. 21 СК України закріплено поняття «шлюбу». У п. 1 даної статті сказано, що «шлюб – це сімейний союз чоловіка та жінки, зареєстрований у державному органі реєстрації актів громадянського стану». Отже, шлюбом визнаються лише ті відносини, які зареєстровані у визначеному порядку.

У п. 2 ст. 21 СК України закріплено, що проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу не є підставою для виникнення у них шлюбних прав та обов'язків. Проте, відповідно до ч. 1 ст. 74 СК України «якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними» [2]. Тому, як бачимо, ст. 74 СК України, хоч і не повною мірою, але все ж намагається прирівняти конкубінат до зареєстрованого шлюбу.

Що стосується ознак так званого конкубінату, то за практикою Верховного Суду України по переглядах судових рішень із мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих норм права, згідно з листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.05.2012 № 648/0/4-12, при застосуванні статті 74 СК України слід виходити з того, що указана норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, що притаманні подружжю, а також якщо вони проживають однією сім'єю без шлюбу в період, протягом якого придбано спірне майно [3]. Таким чином, «неодружений» статус чоловіка та жінки є першою обов'язковою ознакою фактичного шлюбу.

Іншими ознаками фактичного шлюбу можуть бути такі: відповідно до ч. 2 ст. 3 СК України «сім'ю утворюють особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки». Виходячи із ст. 3 СК України, можна виокремити такі ознаки фактичної сім'ї, що складає конкубінат між чоловіком та жінкою: по-перше, пара проживає спільно. Якщо особи, які перебувають в конкубінаті, проживають окремо один від одного, їх відносини не можна вважати фактичним шлюбом; по-друге, ведення спільного побуту. Спільний побут – це в першу чергу спільний бюджет (гроші), за рахунок якого ведеться спільне господарство, купуються речі та забезпечуються інші необхідні для спільного проживання блага; по-третє, має взаємні права і обов'язки. Це стосується як майнових, так і немайнових прав та обов'язків таких осіб.

Ще однією ознакою конкубінату є не перебування чоловіка і жінки, які проживають спільно, у шлюбі з іншими особами.

Безумовно, при виникненні спору у фактичних шлюбних відносинах у порівнянні з зареєстрованим шлюбом, можуть виникнути ряд серйозних правових проблем, так як відсутність чіткої системи правового регулювання відносин конкубінату автоматично виключає єдиний підхід судових органів до вирішення пов'язаних з ним спорів [4].

Зокрема, довести факт перебування у фактичному шлюбі можна за допомогою документів та фотознімків, наявністю спільних дітей, а також показань свідків.

Проте, незважаючи на всі проблеми, які можуть виникнути при конкубінаті, він набуває все більшої популярності. В Україні такий спосіб сімейних відносин підтримує 82% молодих респондентів у віці від 18 до 29 років. Згідно статистичних даних, більшість жінок і чоловіків, які перебувають у фактичному шлюбі – це молоді люди від 25 до 40 років. Лише третина з них потім реєструється законно, хоча більшість планує зробити це у майбутньому [5].

Отже, конкубінат – це сімейний союз чоловіка і жінки, який наділений такими ознаками: відсутність реєстрації шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану; неодружений статус чоловіка і жінки, що перебувають в конкубінаті; спільне проживання чоловіка і жінки; спільний побут; взаємні права і обов'язки. Незважаючи на багаточисленні спроби вивчення популярного на сьогодні інституту конкубінату, дана тема потребує подальших наукових досліджень.

Література

1. Кучерявий О. П. Власність на майно у «цивільному» шлюбі / О. П. Кучерявий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-advokat.org.ua/власність-на-майно-у-цивільному-шлюб/>.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Громадянський шлюб: права і обов'язки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dozkontrol.ucoz.ua/publ/juridichna_dopomoga/gromadskij_shljub_prava_i_obov_39_jazki/3-1-0-8.
4. Злотник І. Юридичні особливості фактичних шлюбних відносин / І. Злотник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1411>.
5. Кафтанова К. Цивільний шлюб / К. Кафтанова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bdolegal.com.ua/ukr/publikatsiji/nashiublikatsiji/цивільний-шлюб>.